

Ovidije i Ilirik -Ovidius et Illyricum

Salmedin Mesihović
Sarajevo

*Prisca iuvent alios, ego me nunc denique natum
gratulor: haec aetas moribus apta meis¹*

Publije Ovidije Nazon (*Publius Ovidius Naso* 43. god. p. n. e. – 17/18. god. n. e.), posljednji predstavnik «zlatnog doba» rimskog pjesništva jeste i jedini iz reda slavnih pjesnika augustovskog razdoblja koji se u zapaženijoj mjeri osvrnuo na dešavanja koja su direktno bila povezana s tadašnjom provincijom Ilirikom (*Illyricum*) i balkanskim svijetom². Taj njegov izražajni odnos bio je nesumnjivo uvjetovan sa svim onim što se zbivalo s Rimskom Državom u cjelini i sa samim Ovidijem u posljednjoj deceniji augustovskog razdoblja. Radi toga su i Ovidijeve izdašnije reference na Ilirik i balkanski prostor sadržane u njegovim poznim djelima Tuga (*Tristia*) i Pisma sa Ponta (*Epistulae ex Ponto*).

U proljeće 6. god. n. e. negdje u prostoru Gornje Bosne pobunio se unovačeni kontingent iz *civitates* provincije Ilirik, koji je trebao biti upućen u markomanski rat. Pobuna domorodačkih vojnika bila je samo fitilj koji je upalio čitavu provinciju i došlo je do sveopćeg ustanka. To je bio početak jednog od najtežih ratova koji je vodila Rimaska Država i koji je potrajao do sredine sredine IX mjeseca 9. god. n. e., kada se Tiberiju, posinku Augusta i budućem caru predao najvažniji vođa ustanka Baton Dezitijatski³. U toku

---

¹ *Ovid. Ars amat.* III, 121 – 122 («Prošlost neka voli ko hoće; Ja čestitam sebi što danas rođen sam; doba je to sasvim po ukusu mom»).

² Ilirik, ilirsko i ilirske zemlje spominjali su i Vergilije (*Enn.* I, 242 – 249; *Ecl.* VIII, 6 - 8), Horacije (*Car.* I, 28; 21 – 22; II, 1, 12 - 15) i Propercije (I, 8, 1 – 26; II, 16, 1 - 56). Zanimljivo je da se kod Propercija ilirsko ne podudara sa tadašnjom provincijom Ilirik. Kod Propercija dijelovi ilirskog koje on spominje (Orik, Akrokeraunski rt) oficijelno pripadaju provinciji Makedoniji i vjerojatno je on na umu imao etničku i povijesnu sadržinu ovih područja, a ne trenutno administrativno-upravnu.

³ O ilirskom narodu Dezitijatima, Velikom Ilirskom ustanku od 6. do 9. god. n. e. kao i stanju u Rimskoj Državi u tome periodu v. Mesihović 2007.

8. god. n. e., možda vezano za slučaj Julije Mlađe, vezano je i protjerivanje Ovidija u daleki i zabačeni pogranični grad Tomis na Crnom Moru (današnja Konstanca). Prilikom svoga putovanja u Tomis i boravka u njemu Ovidije je napisao *Tristia* i *Epistulae ex Ponto*⁴.

Razlozi Ovidijevog protjerivanja nisu baš jasni. Sam Ovidije kaže da su ga dvije krivice otjerale iz prijestolnice; pjesma i pogreška (...*duo crimina – carmen et error*).⁵ Ovidije nije bio prognan (*exilium*) nego je bio protjeran (*relegatio*) što je bila blaža kazna, bez gubitka građanskih prava i konfiskacije imovine⁶.

U tom, za augustovski režim teškom periodu, desila su se protjerivanja članova same Augustove familije. Prvo je došlo do konačnog raspleta pitanja nasljeđivanja Augusta protjerivanjem Agripe Postuma na otok Planaziju, blizu Korzike, posljednjeg živog sina Augustove kćerke Julije i vojskovođe Marka Vipsanija Agripe⁷. Sudbinu Agripe Postuma doživjela je i njegova sestra Julija Mlađa (19. god. p. n. e. – 28/29. god. n. e.) koja je zbog kršenja Augustovih zakona o moralu (preljuba sa senatorom Decimom Silanom) 8. god. n. e. protjerana na *Trimerus*, mali italijanski otok (danas Tremiti) gdje je živjela 20 godina⁸. I možda je upravo za aferu Julije Mlađe vezano i protjerivanje Ovidija⁹. Sekst Aurelije Viktor navodi da je Ovidije protjeran zbog tri knjige Umijeća ljubavi (*Ars Amatoria*)¹⁰. Vjerojatno se poetska i društvena aktivnost ovog pjesnika sofisticirane i elegantne erotike (koja je uživala popularnost u višim krugovima rimskog društva) nije svidjela Augustu, jer su svojim duhom bili u proturječju sa zakonima o moralu i porodičnom zakonodavstvu.

Ovidije je u Tomis stigao krećući se morskim putem pa preko Grčke u Trakiju (v. *Tristia* i *Ex Ponto*), jer je u to doba kopnena veza još uvijek bila blokirana od strane ustanika. Ovidije je prilično dugo putovao, s čestim i vremenski dugim zadržavanjima na nizu usputnih mjesta i stanica, vjerojatno se nadajući da će u Rimu doći do njegovog pomilovanja. Tomis (današnja

---

⁴ O Ovidijevom progonstvu i boravku na Pontu (u gradu Tomis u današnjoj Dobrudži) te o *Tristia* i *Ex Ponto* v. Introduction u Loeb izdanje Ovidijevih *Tristia* i *Ex Ponto*.

⁵ *Ovid. Tris.* II, 207.

⁶ Budimir / Flašar 1963, 408.

⁷ *Vell.* II, CXII, 7; *Plin. NH* VII, 149; *Svet. Tib.* 15; *Cass. Dio* LV, 32, 1-2; LVI, 1-2; *Tac. Ann.* I, 3; 5-6. Protjerivanje se desilo najvjerojatnije do početka 7. god. n. e. ili početkom 7. god. n. e., sigurno prije Germanikovog spajanja sa Tiberijevom zapadnom borbenom grupom, jer Dion o protjerivanju Agripe Postuma govori neposredno prije spominjanja Germanikovog dolaska u Panoniju. Možda bi se, sudeći po Veleju (II, CXII, 7) protjerivanje možda desilo i 6. god. n. e., ako ne sam čin protjerivanja, onda proces padanja u nemilost. Za Agripu Postuma i njegovu majku Juliju Stariju vežu se i afere Lucija Audazija i Azinija Epikada koji su namjeravali njih dvoje s mjesta na koja su prognani nasilno dovesti k vojskama *Svet. Aug.* 19. Možda je u čitavu priču sa Agripom Postumom bio umiješan i izvjesni plebejac Junije Novata koji je u ime Agripe Postuma izdao protiv Augusta vrlo uvredljivo pismo. Junije Novat je kažnjen samo novčanom kaznom. *Svet. Aug.* 51.

⁸ *Tac. Ann.* IV, 71.

⁹ Budimir / Flašar 1963, 407.

¹⁰ *Sex. Aur. Vic. epi.* I, 24.

Konstanca) je bio miletska kolonija osnovana na crnomorskoj obali, ali je u Ovidijevo vrijeme ta krajnja predstraža civiliziranog svijeta (*Scythia Minor*, današnja Dobruđa) i Rimske Države bila dobro preslojena getskim i sarmatskim elementima. U Tomisu Ovidije nije oskudijevao u materijalnim potrebama, ali je osjećao izrazitu čežnju za domovinom. Kao vrhunski intelektualac augustovskog Rima naučio je i getski i sarmatski jezik u tolikoj mjeri da je sastavljao i stihove na getskom.

Ovidije je rođen u mjestu Sulmo (moderna Sulmona), u zemlji Peligna (možda izvorno ilirskih naseljenika s istočne jadranske obale). Po porijeklu Ovidije je pripadao uglednoj i imućnoj viteškoj porodici, a za razliku od Vergilija i Horacija, pa i Propercija, koji su rođeni decenijama ranije, on je u pravom smislu čovjek koji je potekao i živio u augustovskom miru. Svoju retorsku i činovničku karijeru brzo je zamijenio pjesništvom i Ovidije je «pjevao ljubavnu pjesmu punu frivolne erotike». Iza sebe je ostavio djela: zbirku ljubavnih elegija *Amores* (Ljubavi), *Heroides*, tragediju Medeja (danas izgublenu), *Ars Amatoria* (Umijeće ljubavi), fragmentarno sačuvana pjesma *Medicamina faciei* ili *De medicamine faciei* (Kozmetika lica), *Remedia Amoris* (Ljubavni lijekovi), *Metamorphoses* (Metarmofoze), *Fasti* (Praznični kalendar), izgubljeno djelo *Liber in malos poetas* (Knjiga protiv loših pjesnika), već spomenuta djela *Tristia* i *Epistulae ex Ponto*, pjesma *Ibis*, alegorična pjesma *Nux* (Orah), nedovršena pjesma O ribarstvu (*Haliutica*), izgubljeno djelo *Consolatio ad Liviam* te izgubljene pjesme na getskom. U izgnanstvu je Ovidije vjerojatno prevodio i Aratove «Nebeske pojave»¹¹.

Na prijelazu dviju era i u godinama koje slijede Ovidije je nesumnjivo bio poznata osoba u tadašnjem rimskom društvu i njegova stihovana riječ mogla je imati određenu težinu i mogla je potaknuti neke visoko pozicionirane i ugledne osobe oba spola na neka djela koja se sigurno ne bi svidjela Augustu. U tim godinama on je napisao *Ars Amatoria* i *Metamorphoses*, a bio je već dosta uradio i na Prazničnom kalendaru (koji je ostao nedovršen) kada je protjeran. Ovidijeva *carmen* koja je bila jedan od dva krimena njegovog protjerivanja je vjerojatno bila *Ars Amatoria*. To je djelo, poznato po svojoj frivolnoj erotskoj, pa i amoralnoj sadržini, bilo u direktnom kontrastu sa promoviranim «porodičnim vrijednostima». Možda je i njegov rad na *Metamorphoses* i *Fasti* bio uvjetovan i time da se, što se moguće više udalji od svoje reputacije pjesnika erotske ljubavi i tako približi idejama augustovskog režima, jer oba djela nastaju nakon što je on već napisao gro svojih ljubavnih elegija i erotske poezije. Međutim, izgleda da u tome nije uspio i oreol amoralnog pjesnika, koji svojim pjesmama može podstaći ljude na poteze koji ne odgovaraju duhu Augustovih porodičnih zakona ili ih direktno krše, ostao je vezan za Ovidija. U one prve dvije godine ilirskog ustanka, koje su bile kritične i po sam vladajući režim¹², stupanj tolerancije samoga režima je neminovno morao pasti i jedna od žrtava toga je bio i sam Ovidije.

¹¹ O Ovidijevim djelima v. Budimir / Flašar 1963, 406 - 429; Rodgers / Dodge 2006, 388 – 389.

¹² O tome v. Mesihović 2007, 314 – 617.

Najviše kvalitetnih i detaljnih podataka o ilirskoj historiji Ovidije je ostavio u svome pismu Germaniku (*Epistulae ex Ponto*, II, I)¹³. Pismo je vjerojatno nastalo u prvim mjesecima 13. god. n. e. i u njemu se detaljno opisuje Tiberijev trijumf nad Dalmatincima i Panonima¹⁴. Tiberije je vjerojatno trijumf proslavio 23. X 12. god. n. E.¹⁵ ili 16. I 13. god. n. e.¹⁶. Taj trijumf spominju i suvremenik Velej Paterkul¹⁷ (nešto detaljnije, opis je nastao bar 15 godina nakon Ovidijevog opisa), i s manje detalja Svetonije¹⁸ i Kasije Dion¹⁹. Prikaz Tiberijevog trijumfa imamo i na kameji od oniksa, uobičajeno nazvanoj *Gemma Augustea*.

Pismo Germaniku je napisano u patetičnom, skoro očajnički podilazećem tonu i osnovna njegova ideja nastanka je da se utiče na Germanika, ali i ostale članove vladajuće porodice, kako bi se prema Ovidiju postupilo milostivo i omogućio mu se povratak u Rim i Italiju. Gledano po samoj sadržini Pismo se može podijeliti na tri dijela: 1. uvodni dio koji obiluje formama laudacije, 2. detaljniji opis samoga trijumfa, 3. završni dio, direktno usmjeren na Germanika, isto u formi pretjerane laudacije.

Iako u drugom dijelu ima manje laudacija i patetike, ipak su ove forme i u tom dijelu prisutne. Opis same proslave trijumfa je slikovit i tom prilikom Ovidije je ostavio spomen Batona Dezitijatskog. I ako predemo preko «ulizivačkog» stila Ovidija, ostaju činjenice o izgledu trijumfa koje su vjerojatno vjerodostojne. Ovidije nije osobno prisustvovao trijumfu, ali je sudeći po podacima koje navodi bio dobro informiran o trijumfu i njegovom toku, kao i o sudbini zarobljenih ustaničkih vrhovnika. Ovidije zahvaljuje slavi (ili javnom mijenju ili javnom glasu ili priči) da je, iako zatvoren među Getima, ipak vidio veličanstveni trijumf. Ovo je dokaz da su vijesti iz Rima, i to prilično detaljne, dolazile i u najudaljenije dijelove Imperije, i da je ustanak i ono što se zbivalo u vezi s njim bilo više-manje poznato širom Rimske Države. Moguće je da je Ovidije dobio pismo nekog svog prijatelja/prijateljice koji je bio očevidac trijumfa, jer je opis ipak i previše detaljan da bi se mogao dobiti samo zahvaljujući usputnoj vijesti ili raspitivanjima kod pojedinaca koji bi došli do Ponta.

Ovidije u prikazu trijumfa izričito spominje i Batona, koji je kao najvrijedniji ratni zarobljenik sproveden u trijumfu²⁰. Ovidije je mnogo precizniji po

---

¹³ *Ovid. Ex Ponto*, II, I (*Germanico*), 1-68; Ovidijeva pisma sa Ponta su u kontekstu znanstvenih istraživanja ustanka 6 – 9 god. n. e. ostala potpuno zanemarena i do danas ih nije niko obrađivao po pitanju odnosa prema ustanku, osim spominjanja u natuknici Williama Smitha (1867, 475).

¹⁴ O trijumfu (koji je bio odgođen radi Teutoburške katastrofe) v. Mesihović 2007, 404; 555 – 557; 601 – 611.

¹⁵ Zaninović 1996, 212.

¹⁶ Introduction u Loeb izdanje Ovidijevih *Tristia* i *Ex Ponto*, xxxiv - xxxv

¹⁷ *Vell.* II, CXXI, 2 – 3.

¹⁸ *Svet. Tib.* 17; 20.

¹⁹ *Cass. Dio* LVI, 17, 1 – 18, 1.

²⁰ *Ovid. Ex Ponto*, II, I (*Germanico*), 1-68. Sudeći po Ovidijevom prikazu, Tiberijev trijumf iz 12. ili 13. god. n. e. nad Ilirima je bio sličan po sadržini Germanikovom trijumfu od

tome pitanju od drugih literarnih vrela i on jasno kaže da je većini ustaničkih vojvoda, koji su sprovedeni u trijumfu okovani za vratom, poklonjen život i da su pomilovani²¹. Ovidije i sam dan kada se održavao trijumf opisuje kao sunčan, daje čitav niz podataka o prikazima zarobljenika, osvojenih utvrda (*oppida*), s prikazima čak ljudi u njima, rijeka i planina pobijedene zemlje i borbi u gustim šumama. Zanimljiv je spomen predstavljanja Germanikovih uspjeha u trijumfu. Ovidijevo detaljisanje opisa zarobljenika i trijumfalne procesije, i spominjanje Batona Dezitijatskog imalo je jasnu svrhu. Ovidije je ovim htio da pokaže kako se najvećim neprijateljima Države pokazuje milost, što direktno i kaže, dok je on još uvijek osuđen da čami u dalekom kutku Države, nekoj vrsti ovidijevskog Sibira.

Inače u djelima *Tristia* i *Ex Ponto* Ovidije ima još podataka koji se odnose na zbivanja na zapadnom Balkanu od 6. do 9. g. p. n. e. To ne bi trebalo čuditi kada se zna da je on suvremenik ustanka i da su se najtraumatičnija zbivanja vezana za njega odvijala u istom vremenu kada i ustanak. U drugoj knjizi Tuge, opet u hvalospjevima Augustu nastalim kao očajnički pokušaj da se on privoli za milost, spominje se Panonija i ilirska obala²². Zanimljivo je da se u istom dijelu II. knjige Tuge nalaze i stihovi Ovidijevog pokušaja iskupljenja²³. Ovidije je trijumf spomenuo još jednom i to u pismu Mesalinusu.²⁴ Samo je na ovom mjestu riječ o spominjanju trijumfa kao još jednog od

---

26. V 17. god. nad germanskim narodima Heruscima, Hatima, Angrivarijcima i ostalim narodima do Elbe (*Strab. Geo.* VII, 1, 4; *Tac. Ann.* II, 41). U trijumfu su po Ovidiju nošeni i prikazi osvojenih uporišta rijeka i planina u pacifiziranoj zemlji i prikazi borbi u gustim šumama.

²¹ *Ovid. Ex Ponto*, II, I (*Germanico*), 43-46. I Velej Paterkul (II, CXXI, 3) spominje sprovođenje okovanih zarobljenih ustaničkih vojvoda u trijumfalnoj povorci (*Quippe omnis eminentissimos hostium duces non occisos fama narravit, sed victos triumphus ostendit*), ali ne i da su pomilovani. Za razliku od njega Svetonije (*Tib.* 20) ne spominje sprovođenje ustaničkih vojvoda, ali zato navodi da je Baton pomilovan i repatriran u Ravenu sa bogatim darovima. Ali zato obojica potvrđuju Ovidijev podatak (*Ex Ponto*, II, I, 30) kada je prilikom ceremonije trijumfa došlo do nagrađivanja rimskih zapovjednika iz rata od 6. do 9. god. n. e.

²² *Ovid. Tristia*, II, 225.

²³ *Ovid. Tristia*, II, 207 – 224.

²⁴ *Ovid. Ex Ponto*, II, II (*Messalino*), 75 - 80. Valerije Mesalinus, inače prijatelj Ovidijev, je bio konzul za 3. god. pr. n. e. Valerije Mesalinus (puno ime *Marcus Valerius Messalla Messallinus*) je bio sin vojskovođe, državnika, govornika i povjesničara građanskih ratova Marka Valerija Mesala Korvina (*Marcus Valerius Messalla Corvinus* 64. god. pr. n. e. – 8. god. n. e.). O njegovoj ulozi u građanskim ratovima između 43. i 31. god. p. n. e. v. *App. de bell. civ.* IV, 38, 136; V, 102-103; 109; 112-113; *Vell.* II, LXXI, 1; *Cass. Dio* XLVII, 11, 4. Ovidije je vjerojatno u rimskom tadašnjem društvu bio u odnosu klijent – patron. Među njegovim patronima najistaknutiji je bio upravo Marko Valerije Mesala Korvin. Zanimljivo je da je Marko Valerije Mesala Korvin (konzul sufektus za 31. god. pr. n. e. umjesto Marka Antonija) bio vrlo angažiran u vrijeme odvijanja Oktavijanove kampanje 35-33. god. pr. n. e. i da je on bio taj koji je konačno podčinio ratoborne i nepomirljive Salase. (*App. Ill.* 17; *Cass. Dio* XLIX, 38, 3). Mesala Korvin je isto kao i Mecena imao svoj pjesnički kružok, u kojem se nalazio i Tibul. Smith W., 1867, 1051–1051; Budimir / Flašar, 1963, 294; 381-382; Mirković 2003, 44. Njegovom krugu, koji je ipak okupljao

elemenata laudacija u slavu Augusta i Augustove kuće (... *Augustae membra valere domus*²⁵). I tako je najčulniji rimski pjesnik u svome opusu dao vrlo vrijedne historijske podatke o ilirskom svijetu u tome za njih prelomnom periodu kada su zemlje unutrašnjosti zapadnog Balkana konačno utonule u antičko-historijsko razdoblje. Nakon Augustove smrti (19. VIII 14. god. n. e.), i novi car Tiberije ostao je nepopustljiv prema Ovidijevoj osudi i rimski pjesnik je umro 17. ili 18. god. u dalekom, crnomorskom Tomisu.

Ovidije «ilirsko» spominje i na više drugih mjesta. On posebno ističe crni ilirski katran i to na dva mjesta²⁶. Ovidijev katran je najvjerojatnije smola dobijena iz korijena bora, koja se prije pronalaska dobijanja katrana destilacijom nafte i ugljena, koristila vrlo često u istu svrhu. Ovo jasno pokazuje da su šume zapadnog Balkana bile najvažnija sirovinska baza za dobijanje kvalitetnog katrana na prijelazu dviju era, kao i da su Iliri bili stručnjaci u tome «zanatu», što nesumnjivo govori o iznimnoj tehničkoj umješnosti stanovnika Ilirika, posebno onih u crnogoričnim šumama. Za ilirsku mitologiju su vrlo vrijedni i Ovidijevi stihovi 563-603 četvrte knjige njegovih *Preobraženja* u kojima on govori o prebraženju Kadma i Harmonije u zmije.

Summary

Ovidius and Illyricum

Publius Ovidius Naso was one of the greatest poets during the reign of Augustus. His life covered the period of the Great Illyrian uprising (6 – 9 AD), and some information about this historical event was included in his opus. In his two works *Tristia* and *Epistulae ex Ponto* one can find some interesting facts about

---

pjesnike slabijeg kvaliteta u odnosu na Mecenin, pripadala je i jedna pjesnikinja Sulpicija, kćerka Sulpicija Rufa, a po svoj prilici i nećaka Mesale Korvina. Valerije Mesalinus je bio drugi muž Klaudije Marcele Mlade (*Claudia Marcella Minor*), kćerke Oktavije (sestre Oktavijana Augusta) iz njenog prvog braka. Iz ovog braka je proizašao Marko Valerije Mesala Barbatus Mesalinus čija je kćerka iz braka sa Domicijom Lepidom bila Mesalina (20.-48. god. n. e.), treća supruga Klaudija. Valerije Mesalinus imao biološkog brata (kojeg je adoptirao brat od njihove majke) Marka Aurelija Kotu Mesalinusa Maksimusa (*Marcus Aurelius Cotta Messallinus Maximus*). Vell. II, CXII, 2 i v. Introduction u Loeb izdanje Ovidijevih *Tristia* i *Ex Ponto*, xii. O Mesali Korvinu i njegovim sinovima Mesalinusu i Koti te njihovom patronskom i prijateljskom odnosu sa Ovidijem v. Introduction u Loeb izdanje Ovidijevih *Tristia* i *Ex Ponto*, xi–xiii. Valerije Mesalinus je bio istaknuti rimski zapovjednik u vrijeme Velikog Ilirskog ustanka i zahvaljujući njegovom zapovjedništvu nad XX. legijom zaustavljen je ustanički prodor prema zapadu koji je osobno predvodio Baton Dezitijatski u toku ljeta 6. god. n. e. (v. Mesihović 2007).

²⁵ *Ovid. Ex Ponto*, II, II (*Messalino*), 74.

²⁶ *Ovid. Ars amat.* II, 657-660 ; *Ovid. Ex Ponto*, IV, XIV (*Tuticano*), 45-48.

Illyricum from his lifetime. Both of the poems were written during his exile in town Tomis on the coast of Pontus. In his letter to Germanicus there is a description of Tiberius' triumph over the Illyrians. Ovid mentions captured leaders of the Illyrians, including Bato the Daesitiatae. He also mentions this triumph in his letter to Messalinus. This makes one of the most serious poets of the Augustan time an important author for the study of the Great Illyrian uprising.

Ovid. *Ars amat.* II, 657 - 660

«...*Nominibus mollire licet mala: fusca vocetur,
Nigrior Illyrica cui pice sanguis erit :
Si straba, sit Veneri similis: si rava, Minervae:
Sit gracilis, macie quae male viva sua est;...*»

Ovid. *Metamorphoses,* IV, 563 - 603

«*Nescit Agenorides natam parvumque nepotem
aequoris esse deos; luctu serieque malorum
victus et ostentis, quae plurima viderat, exit* 565
*conditor urbe sua, tamquam fortuna locorum,
non sua se premeret, longisque erroribus actus
contigit Illyricos profuga cum coniuge fines.
iamque malis annisque graves dum prima retractant
fata domus releguntque suos sermone labores,* 570
*'num sacer ille mea traiectus cuspide serpens'
Cadmus ait 'fuerat, tum cum Sidone profectus
vipereos sparsi per humum, nova semina, dentes?
quem si cura deum tam certa vindicat ira,
ipse precor serpens in longam porrigar alvum.'* 575
*dixit, et ut serpens in longam tenditur alvum
durataeque cuti squamas increscere sentit
nigraque caeruleis variari corpora guttis
in pectusque cadit pronus, commissaque in unum
paulatim tereti tenuantur acumine crura.* 580

*bracchia iam restant: quae restant bracchia tendit
 et lacrimis per adhuc humana fluentibus ora
 'accede, o coniunx, accede, miserrima' dixit,
 'dumque aliquid superest de me, me tange manumque
 accipe, dum manus est, dum non totum occupat anguis.' 585
 ille quidem vult plura loqui, sed lingua repente
 in partes est fissa duas, nec verba volenti
 sufficiunt, quotiensque aliquos parat edere questus,
 sibilat: hanc illi vocem natura reliquit.
 nuda manu feriens exclamat pectora coniunx: 590
 'Cadme, mane teque, infelix, his exue monstris!
 Cadme, quid hoc? ubi pes, ubi sunt umerique manusque
 et color et facies et, dum loquor, omnia? cur non
 me quoque, caelestes, in eandem vertitis anguem?'
 dixerat, ille suae lambebat coniugis ora 595
 inque sinus caros, veluti cognosceret, ibat
 et dabat amplexus adsuetaque colla petebat.
 quisquis adest (aderant comites), terretur; at illa
 lubrica permulcet cristati colla draconis,
 et subito duo sunt iunctoque volumine serpunt, 600
 donec in adpositi nemoris subiere latebras,
 nunc quoque nec fugiunt hominem nec vulnere laedunt
 quidque prius fuerint, placidi meminere dracones.»*

Ovid. Tristia, II, 225

*«...nunc tibi Pannonia est, nunc Illyris ora domanda, 225
 Raetica nunc praebent Thraciaque arma metum...»*

Ovid. Ex Ponto, II, I (Germanico)

*«Huc quoque Caesarei peruenit fama triumphi,
 languida quo fessi uix uenit aura Noti.
 Nil fore dulce mihi Scythica regione putauit:
 iam minus hic odio est quam fuit ante locus.»*

<i>Tandem aliquid pulsa curarum nube serenum uidi fortunae uerba dedique meae.</i>	5
<i>Nolit ut ulla mihi contingere gaudia Caesar, uelle potest cuiuis haec tamen una dari.</i>	
<i>Di quoque, ut a cunctis hilari pietate colantur, tristitiam poni per sua festa iubent.</i>	10
<i>Denique, quod certus furor est audere fateri, hac ego laetitia, si uetet ipse, fruar.</i>	
<i>Iuppiter utilibus quotiens iuuat imbribus agros, mixta tenax segeti crescere lappa solet.</i>	
<i>Nos quoque frugiferum sentimus inutilis herba numen et inuita saepe iuuamur ope.</i>	15
<i>Gaudia Caesareae mentis pro parte uirili sunt mea: priuati nil habet illa domus.</i>	
<i>Gratia, Fama, tibi per quam spectata triumphi incluso mediis est mihi pompa Getis!</i>	20
<i>Indice te didici nuper uisenda coisse innumeras gentes ad ducis ora sui, quaeque capit uastis inmensum moenibus orbem, hospitiis Romam uix habuisse locum.</i>	
<i>Tu mihi narrasti, cum multis lucibus ante fuderit adsiduas nubilus auster aquas, numine caelesti solem fulsisse serenum cum populi uultu conueniente die</i>	25
<i>atque ita uictorem cum magnae uocis honore bellica laudatis dona dedisse uiris</i>	30
<i>claraque sumpturum pictas insignia uestes tura prius sanctis inposuisse focis</i>	
<i>Iustitiamque sui caste placasse parentis, illo quae templum pectore semper habet, quaque ierit, felix adiectum plausibus omen</i>	35
<i>saxaque roratis erubuisse rosis; protinus argento uersos imitantia muros barbara cum pictis oppida lata uiris</i>	
<i>fluminaque et montes et in altis proelia siluis armaque cum telis in strue mixta sua</i>	40

*deque tropaeorum quod sol incenderet auro
 aurea Romani tecta fuisse fori
 totque tulisse duces captiuos addita collis
 uincula paene hostis quot satis esse fuit.
 Maxima pars horum uitam ueniamque tulerunt, 45
 in quibus et belli summa caputque **Bato**.
 Cur ego posse negem minui mihi numinis iram,
 cum uideam mitis hostibus esse deos?
 Pertulit hic idem nobis, Germanice, rumor
 oppida sub titulo nominis isse tui 50
 atque ea te contra nec muri mole nec armis
 nec satis ingenio tuta fuisse loci.
 Di tibi dent annos! A te nam cetera sumes,
 sint modo uirtuti tempora longa tuae.
 Quod precor eueniet—sunt quaedam oracula uatum—, 55
 nam deus optanti prospera signa dedit.
 Te quoque uictorem Tarpeias scandere in arces
 laeta coronatis Roma uidebit equis
 maturosque pater nati spectabit honores
 gaudia percipiens quae dedit ipse suis. 60
 Iam nunc haec a me, iuuenum belloque togaque
 maxime, dicta tibi uaticinante nota.
 Hunc quoque carminibus referam fortasse triumphum,
 sufficiet nostris si modo uita malis,
 inbuero Scythicas si non prius ipse sagittas 65
 abstuleritque ferox hoc caput ense Getes.
 Quae si me saluo dabitur tua laurea templis,
 omina bis dices uera fuisse mea.»*

II, II (*Messalino*)

*«...Adde triumphatos modo Paeonas, adde quietis 75
 subdita montanae brachia Dalmatiae.
 Nec dedignata est abiectis Illyris armis
 Caesareum famulo uertice ferre pedem...»*

IV, XIV (*Tuticoano*)

«...*Adde quod, Illyrica si iam pice nigrior essem,* 45
non mordenda mihi turba fidelis erat.
Molliter a uobis mea sors excepta, Tomitae,
tam mites Graios indicat esse uiros...»

Bibliografija

Kratice

LCL – The Loeb Classical Library, London: William Heinemann LTD - Cambridge Mass.: Harvard University Press
MH – Matica Hrvatska, Zagreb.

Izdanja izvora

Apijan 1863.: Apijan, Ilirike, Ante Starčević, Zagreb: Danica Ilirska
Apijan 1899.: Appian, *The Foreign Wars*, The Illyrian Wars, <http://www.perseus.tufts.edu/>, bazirano na ed. Appian. The Foreign Wars. Horace White. New York. The Macmillan Company. 1899.
Apijan 1879.: Appiani, *Historia Romana*, Ludovicus Mendelssohn, Lipsiae: Teubneri
Apijan 2005.: Marjeta Šašel Kos, Appian and Illyricum, *Situla* 43, Narodni muzej Slovenije, Ljubljana. 52 -81.
Apijan 1967.: Apijan, *Građanski ratovi*, Bogdan M. Stevanović, Beograd: Kultura
Horacije.: Horace, Volume I. Odes and Epodes, Niall Rudd, LCL
Kasije Dion 1954-1955.: Dio's Roman History in nine Volumes, Earnest Cary, LCL (2)
Ovidije 1924.: Ovid, *Tristia. Ex Ponto*, A. L. Wheeler, LCL
Ovidije 1977; 1984.: Ovid, *Metamorphoses*. Frank J. Miller, LCL
Ovidije 1979.: Ovid. *Art of Love. Cosmetics. Remedies for Love. Ibis. Walnut-tree. Sea Fishing. Consolation* J. H. Mozley, LCL
Plinije Stariji 1866.: *Naturalis historia*, Berlin: ed. Weidmannos
Propercije 1988.: Propertius, *Elegies*, G. P. Goold, LCL
Sekst Aurelije Viktor; Sextus Aurelius Victor, edd. F.Pichlmayr i R. Gruendel, Leipzig
Sekst Aurelije Viktor.: Sextus Aurelius Victor, www.thelatinlibrary.com
Sekst Aurelije Viktor 2000.: *A Booklet About the Style of Life and the Manners of the Imperatores*. Abbreviated from the Books of Sextus Aurelius Victor. Thomas M. Banchich, Buffalo, New York : Canisius College.

- Svetonije 1978.: Gaj Svetonije Trankvil, Dvanaest rimskih careva, Stjepan Hosu, Zagreb: Naprijed.
- Strabon 1954.: The Geography of Strabo, H. L. Jones, LCL
- Tacit, Anali, 1970.: Tacit, Anali, Jakov Kostović, Zagreb: MH
- Velej Paterkul 1955.: Velleius Paterculus, Compendium of Roman History, Frederick W. Shipley, LCL.
- Vergilije.: Virgil, Volume I Eclogues. Georgics. Aeneid, H. Rushton Fairclough, LCL
- Vergilije 2005.: Vergilije, Eneida, Bratoljub Klaić, Zagreb, Globus media

Literatura

- Budimir, M. / Flašar, M.* 1963, Pregled rimske književnosti, De auctoribus romanis, Beograd.
- Mesihović, S.* 2007, Dezitijati: kulturna i narodnosno-politička zajednica u Iliriku i osvajanja Oktavijanova doba, (rukopis doktorskog rada).
- Mirković, M.* 2003, Rimska država u doba principata i dominata (27. pre Hr.-337. n.e.), Od Avgusta do Konstantina, Beograd: Dosije.
- Rodgers, N. / Dodge, H.* 2006, Ancient Rome, Anness Publishing, London, 2006 (monografija je štampana u NR Kini).
- Smith, W.* 1867, Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology, Boston: Little, Brown and Company.
- Smith, W.* 1870, Dictionary of Greek and Roman Antiquities, Boston: Little, Brown and Company.
- Zaninović, M.* 1996, Od Helena do Hrvata, Školska knjiga, Zagreb.